

**Valtakunnallinen nuorisotyön ja -politiikan ohjelma (VANUPO)
2024-2027**
- Vahvistetaan nuorten hyvinvointia monialaisin toimenpitein

Sisällys

JOHDANTO.....	2
NUORTEN KASVU- JA ELINOLOJEN TILA JA HYVINVOINNIN HAASTEISIIN VASTAAMINEN	3
KOHTI KOORDINOITUA JA MONIALAISTA NUORISOPOLITIIKKAA.....	5
HALLITUKSEN NUORISOPOLIITTISET TAVOITTEET JA TOIMENPITEET	6
Kori I: Jokaiselle nuorelle polku eteenpäin	6
Tavoite 1: Nuori voi hyvin koulussa ja oppilaitoksessa	7
Tavoite 2: Jokaisella nuorella on pääsy mieluisaan harrastukseen matalalla kynnyksellä	8
Tavoite 3: Työelämän ja koulutuksen ulkopuolella olevien nuorten määrä vähenee	9
Kori II: Monipuolista tietoa ja välineitä nuorten mielenterveyden tukemiseen	10
Tavoite 4: Nuorella on pääsy oikea-aikaisiin ja laadukkaisiin mielenterveyspalveluihin	10
Tavoite 5: Mielekäs vapaa-ajan toiminta vahvistaa nuorten mielenterveyttä.....	11
Kori III: Nuorten hyvinvointia tuetaan osallisuutta, yhteisöllisyyttä ja turvallisuutta vahvistamalla	12
Tavoite 6: Nuorten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuudet yhteiskunnalliseen keskusteluun ja päätöksentekoon paranevat.....	12
Tavoite 7: Nuorten turvallisuuden tunne ja turvallisuus vahvistuvat	13
Tavoite 8: Yhteisöllisyyttä, yhdenvertaisuutta ja resilienssiä nuorten elämässä tuetaan	14
NUORISOTYÖN JA -TOIMINNAN TUKEMISEN LINJAUKSET	15
Kunnallinen nuorisotyö	15
PAINOPISTEET NUORISOALAN VALTAKUNNALLISTEN OSAAMISKESKUSTEN VALTIONAPUKELPOISUUDEN HYVÄKSYMISELLE	16
Tausta.....	16
Painopisteet 2024-2027	17
Nuorten hyvinvoinnin edistäminen nuorisotyön keinoin	17
Nuorten hyvinvointityön johtamisen tuki	18

SUOMEN KANSALLISET TAVOITTEET NUORISOALAN EUROOPPALAISELLE JA KANSAINVÄLISELLE TOIMINNALLE	18
Nuorten mielenterveys	19
Nuorisotyön laatu	19
Osallisuus ja demokratian vahvistaminen	20
Nuoret ja ilmastonmuutos	21
OHJELMAN VALMISTELUSTA	21

JOHDANTO

Suomessa oli vuonna 2022 lähes 1,8 miljoonaa alle 29-vuotiasta nuorta. Tässä ohjelmassa nuorisopolitiikan ydinkohderyhmänä ovat 12–25-vuotiaat nuoret, joita maassamme on lähes 870 000 henkilöä. Edellä mainittuun ikäkauteen ajoittuvat nuoren suurimmat elämänmuutokset. Nuori saavuttaa täysi-ikäisyyden ja sen myötä hänen oikeutensa ja velvollisuutensa lisääntyvät merkittävästi. Ikävaiheessa nuoren keho ja tunne-elämä muuttuvat voimakkaasti. Vaiheen alkupuolella nuori yleensä etäännyttää vanhemmistaan ja ystävät tulevat nuorelle yhä tärkeämmiksi. Ikäjakson keskivaiheilla useimmat nuoret muuttavat pois lapsuudenkodistaan. Vaiheeseen sijoittuvat useimmilla nuorilla myös oppivelvollisuusajan jälkeiset opinnot ja siirtyminen työelämään. Jokaisen yksilön polku lapsuudesta nuoruuden kautta aikuisuuteen on luonnollisesti erilainen ja siten nuorten hyvinvoinnin ja kasvun haasteetkin ovat yksilöllisiä ja osuvat eri aikoihin.

Valtakunnallinen nuorisotyön ja -politiikan ohjelma VANUPO on valtioneuvoston nelivuotiskausittain hyväksymä poikkihallinnollinen ohjelma, jonka tavoitteena on edistää nuorten kasvu- ja elinoloja. Ohjelmassa hallitus määrittelee nuorisopoliittiset tavoitteensa ja toimenpiteet niiden saavuttamiseksi. Lisäksi ohjelma linjaa nuorisotyötä, mukaan lukien nuorisovaltuustojen ja nuorisoyhteisöjen toimintaa, nuorisovaltuustojen painopisteitä sekä asettaa Suomen kansalliset tavoitteet nuorisovaltuustojen ja kansainväliselle toiminnalle. Ohjelma hyväksytään valtioneuvoston periaatepäätöksenä. VANUPO:n säädösperusta on nuorisolaissa (1285/2016). Lain 5 §:n säännöstä ohjelmasta täydentää valtioneuvoston asetus nuorisotyöstä ja -politiikasta (211/2017). Nyt laadittava ohjelma on järjestyksessään kolmas.

Nuorisolaki ja sen perusteella annettu valtioneuvoston asetus antavat VANUPO:lle sen rakenteen. Ohjelman sisältöä määrittävät hallitusohjelman nuoria koskevat kirjaukset. Vuosille 2024–2027 VANUPO toteuttaa pääministeri Orpon hallituksen ohjelman kirjauksen: *”Hallitus laatii laaja-alaisen toimenpideohjelman nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseksi, hyvinvointivajeen ja mielenterveyden ongelmien paikkaamiseksi. Vahvistetaan moniammatillista työtä nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi.”* Ohjelmaa toteutetaan laaja-alaisin toimenpitein ja hallinnonalojen rajat ylittäen keskittyen edellä mainittuihin hallitusohjelman mukaisiin tavoitteisiin. VANUPO:n avulla hallitus tiivistää nuorten hyvinvointityön poikkihallinnollista johtamista.

Nuorisopolitiikalla tarkoitetaan nuorten kasvu- ja elinolojen parantamista yhteiskunnan toiminnan eri osa-alueilla. Päätöksiä valmisteltaessa ja tehtäessä asioita tarkastellaan nuoren väestöryhmän hyvinvoinnin näkökulmasta.

Nuorisotyöllä tarkoitetaan nuorten kasvun, itsenäistymisen ja osallisuuden tukemista yhteiskunnassa. Nuorisotyö on kasvatuksellista toimintaa, jossa keskeistä on nuoren kohtaaminen yksilö- tai ryhmämuotoisessa toiminnassa.

VANUPO:lla on vahva yhteys kansalliseen lapsistrategiaan. Kansallisen lapsistrategian perustana on Suomea velvoittava YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista. Sopimuksen mukaan jokainen alle 18-vuotias henkilö on lapsi. Lapsistrategian komiteamietinnön perusteella jokaiselle hallituskaudelle laaditaan poikkihallinnollinen toimeenpanosuunnitelma lapsistrategian linjausten toteuttamiseksi. Kuluvalle hallituskaudelle laadittava toimeenpanosuunnitelma on järjestyksessä toinen. Suunnitelman toimenpiteet linkittyvät vahvasti VANUPO 2024-2027 kaikkiin kolmeen koriin. VANUPO:n ja lapsistrategian toimeenpanon yhteydessä toimet sovitaan yhteen.

NUORTEN KASVU- JA ELINOLOJEN TILA JA HYVINVOINNIN HAASTEISIIN VASTAAMINEN

Suurin osa nuorista Suomessa voi hyvin. Työn ja koulutuksen ulkopuolella olevien nuorten määrä on vähentynyt merkittävästi ja yhä useampi nuori löytää työpaikan. Nuorten itsemurhat ovat viime vuosina vähentyneet, vaikka ne ovat edelleen yksi yleisimmistä nuorten kuolinsyistä tietyissä ikäryhmissä. Nuorten tulevaisuudenusko ja luottamus instituutioihin ei ole viime vuosien kriisienkään seurauksena vähentynyt, vaan se on edelleen hyvällä tasolla. Nuorten luottamus yhteiskuntaan on yksi tärkeimmistä Suomen voimavaroista ja mahdollisuuksista.

Nuoret eivät ole yhtenäinen ryhmä, joten myös nuorten hyvinvointi on polarisoitunut. Sosioekonomisella taustalla ja kodin tilanteella on suuri merkitys siihen, millaisia mahdollisuuksia nuorella on kouluttautua, tehdä työtä, pitää yllä terveyttään ja harrastaa. Siten nuorten kasvun ja kehityksen lähtökohdat voivat olla hyvin vaihtelevat ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi onkin tärkeää ottaa huomioon myös heidän perheidensä tukeminen. Yhteiskunnallinen eriarvoistuminen sekä ongelmien kasaantuminen ja siirtyminen sukupolvesta toiseen jyrkentävät eroja lasten ja nuorten elämäntodellisuuksien sekä lähtökohtien välillä. Nuoruusvaiheen merkitys ihmisen koko elämän hyvinvoinnin ja terveyden kannalta on tunnistettava, jotta lasten ja nuorten kasvua voidaan tukea.

Kohtalaista tai vakavaa ahdistuneisuutta kokee noin joka viides yläkoulussa, ammatillisessa koulussa tai lukiossa olevista nuorista. Korkeakouluopiskelijoista joka kolmas kärsii ahdistuksen ja masennuksen oireista. Jo ennen koronaepidemiaa on ollut nähtävissä ahdistuksen, masennuksen ja koulu-uupumuksen kasvua, erityisesti tytöillä ja nuorilla naisilla. Erilaista tukea perusopetuksessa tarvitsevien ja saavien nuorten määrä on kasvanut ja nuorista vain joka kolmas liikkuu terveytensä kannalta riittävästi.

Noin 40 prosentilla oppilaista fyysinen toimintakyky on tasolla, joka vaikeuttaa arjessa jaksamista. Liian vähäinen liikkuminen on uhka opiskelukunnolle, työssä jaksamiselle, maanpuolustuskyvylle sekä yleiselle hyvinvoinnille. Nuorten omatoimista arkiliikuntaa vähentää mm. autoistuminen ja kaavoitusratkaisut eivät aina tue nuorten arkiliikuntaa. Ravitsemussuositusten vastainen ruokavalio, vähäinen liikunta ja ylipainon lisääntyminen vaikuttavat kielteisesti nuorten terveyteen ja jaksamiseen. Reipas liikunta, hyvä fyysinen kunto, riittävä uni, terveelliset ruokailutottumukset ja hyvät motoriset taidot ovat yhteydessä myös oppimiseen. Nuorten vapaa-aikatutkimuksen mukaan liikunta on edelleen nuorten suosituin vapaa-ajanharrastus. Nuorten digilaitteiden käyttö lisääntyy edelleen ja se on tärkeä osa monen nuoren arkea mm. palveluiden käytön, opiskelun, pelaamisen, harrastamisen ja yhteisöllisyyden näkökulmista. Digitalisaation hyödyt ovat kiistattomat. Digilaitteiden jatkuva käyttö on myös uhka nuorten keskittymiskyvylle, mielenterveydelle sekä fyysiselle aktiivisuudelle ja voi altistaa nuoren myös verkossa ilmenevälle hyväksikäytölle sekä disinformaation ja propagandan levittämiseksi ja edelleen radikalisoitumiselle.

Koronaepidemia vaikutti monin eri tavoin nuorten elämään vuosina 2020–2022. Korona-aika toi pitkät jonot esimerkiksi mielenterveyspalveluihin. Kouluterveyskyselyn mukaan myös nuorten osallisuuden kokemus heikentyi korona-aikana koko ikäryhmässä. Korkeakouluopiskelijoiden terveys- ja hyvinvointitutkimuksen (KOTT 2021) mukaan joka neljäs opiskeleva nainen ja joka kolmas opiskeleva mies kertoi, ettei tunne kuuluvansa yhteenkään opiskeluun liittyvään ryhmään. Useissa tutkimuksissa on viime vuosina nostettu esiin huoli nuorten yhteiskunnallisen osallistumisen eriytymisestä ja kasautumisesta. Ilmiö voi pitkällä aikavälillä rapauttaa yhteiskunnallista luottamusta.

Vuoden 2021 lopulla Suomessa oli 12–29-vuotiaita ulkomaalaistaustaisia 113 115 henkilöä, eli heidän osuutensa saman ikäisistä nuorista on 11 prosenttia. Suomen ulkomaalaistaustainen väestö on ikärakenteeltaan nuorempi kuin suomalaistaustainen väestö, ja ulkomaalaistaustaisten lasten ja nuorten suhteellinen osuus tulee kasvamaan tulevina vuosina erityisesti suurissa kaupungeissa. Katsauksessaan nuorten hyvinvointiin 2023 valtion nuorisoneuvosto toteaa, että esimerkiksi ulkomaalaistaustaiset, toimintarajoitteita omaavat sekä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvat nuoret voivat monilla mittareilla keskiarvoa huonommin.

Nuorten taloudelliset haasteet, maksuhäiriömerkinnät ja ylivelkaantuminen vaikuttavat monin eri tavoin heidän toimintakykyynsä sekä hankaloittavat siirtymistä itsenäiseen elämään. Ylivelkaantuminen on riskitekijä syrjäytymiselle ja se on yksi syy suomalaisen yhteiskunnan eriarvoistumiseen.

Vaikka nuorten rikoskäyttäytyminen on kokonaisuutena vähentynyt viime vuosikymmeninä, on poliisin tilastojen mukaan nuorten rikollisuudessa viime aikoina tapahtunut käänne vakavampaan suuntaan.

Alaikäisten tekemät vakavat rikokset ovat raaistuneet ja lisääntyneet. Esimerkiksi nuorten toisiin nuoriin kohdistama väkivalta, omaisuusrikokset, rikollisilla teoilla kehuskelu ja rikosten esittely sosiaalisessa mediassa ovat lisääntyneet. Erityisesti alle 15-vuotiaiden vakavat väkivallanteot ovat lisääntyneet. Viime vuosina on yleistynyt digitaalisen väkivallan muoto, jossa väkivallantekoa kuvaavaa ja uhria nöyryyttävää kuvamateriaalia taltioidaan ja jaetaan sosiaalisessa mediassa. Rikollisuuteen liittyy myös uudenlaisia ilmiöitä, kuten katujengiytyminen. Poliisin arvion mukaan katujengeissä ja niiden liepeillä on noin 250 ihmistä, jotka ovat pääosin miespuolisia henkilöitä ja useimmissa tapauksissa ulkomaalaistaustaisia. Suomessa katujengirikollisuudella on tyypillisesti ollut yhteys huono-osaisuuteen, työttömyyteen ja nuorten koulunkäyntivaikeuksiin.

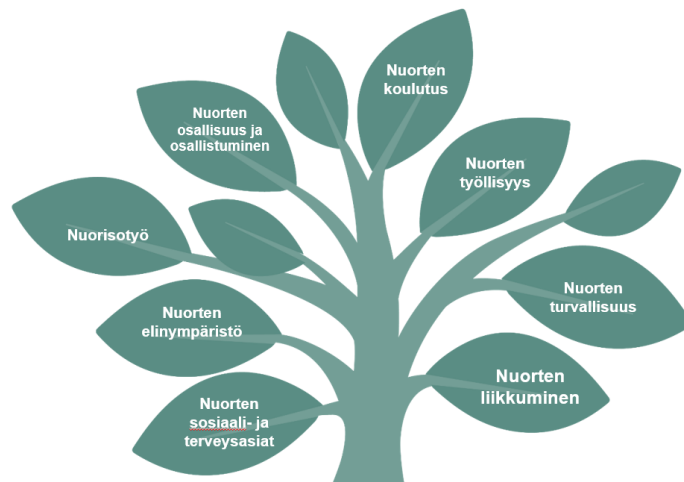
Erilaisen vihapuheen ja tarkoituksellisen harhaanjohtavan tai väärän informaation lisääntyvä jakaminen heikentää nuorten turvallisuuden tunnetta ja halukkuutta yhteiskunnalliseen osallistumiseen. Nuoret ja erityisesti vähemmistötaustaiset nuoret altistuvat arkiympäristöissään vihapuheelle ja häirinnälle. Näillä kokemuksilla on vakavia heikentäviä vaikutuksia mielenterveyteen, turvallisuuden tunteeseen ja viranomaisluottamukseen. Suomessa esiintyy myös nuoriin kohdistuvaa ihmiskauppaa, mutta se jää usein piiloon. Tietoon on tullut tapauksia, joissa nuori on pakotettu tai painostettu omaisuus-, huumausaine-, väkivalta- tai muunlaisten rikosten tekoon.

Kaikkiin edellä mainittuihin nuorten hyvinvoinnin toteutumisen esteisiin voidaan vaikuttaa valtion, hyvinvointialueiden ja kuntien toimenpitein huomioiden myös perheiden tukeminen lapsuuden ja nuoruuden aikana. Nuorten kasvu- ja elinoloja voidaan parantaa johdonmukaisella, tutkittuun tietoon perustuvalla ja koordinoitulla nuorisopolitiikalla. Ohjelman valmistelussa on hyödynnetty mahdollisimman ajantasaista nuorten elinoloista saatavaa tietoa mm. Nuorisobarometreista, nuorten elinoloindikaattoreista, kouluterveyskyselyistä, lasten ja nuorten vapaa-aikatutkimuksesta sekä Nuorten hyvinvointikatsauksesta.

KOHTI KOORDINOITUA JA MONIALAISTA NUORISOPOLITIIKKAA

Mikään tietty hallinnonala tai toimenpide ei voi ratkaista nuorten hyvinvointivajetta yksin. Kokonaisvaltaisen nuorisopolitiikan keskiössä on nuori ja hänen hyvinvointinsa sekä lähiyhteisönsä, eivät erilaiset asiakkuudet tai järjestelmät. Nuoren hyvinvoinnin kannalta on tärkeää, että nuorella on pääsy esimerkiksi laadukkaaseen koulutukseen ja harrastuksiin sekä työllistymis- ja terveyspalveluihin.

NUORISOPOLITIikka

Onnistuneen nuorisopolitiikan edellytyksenä on nuorisopoliittisten linjausten ja valintojen perustuminen tutkittuun tietoon. Tutkimusta nuorista ja heidän kasvuympäristöstään on tehty Suomessa jo pitkään. Tietoa on tuotettu sekä pitkäaikaisseurannoilla, kuten Nuorisobarometreillä, kouluterveyskyselyillä sekä korkeakouluopiskelijoiden terveys- ja hyvinvointitutkimuksilla, että ajankohtaistutkimuksilla, kuten korona-aikana kerätty tieto pandemian vaikutuksista nuorten kasvu- ja elinoloihin. Tuloksellista nuorisopolitiikkaa johdetaan käyttämällä nuoria koskevan tutkimustiedon tuloksia nuorisopoliittisten linjausten ja päätöksenteon perustana. Nuorisopolitiikan onnistumista edesauttaa vuoropuhelu tutkijoiden kanssa. Myös nuoret tarvitsevat tietoja ja taitoja tutkitun tiedon ymmärtämiseen ja sen merkityksen erottamiseen muusta viestinnästä. Esimerkiksi tiedeosaaminen rakentaa yhteiskunnan tiedepääoman lisäksi nuoren sivistystä ja maailmankuvaa.

Hallitus vahvistaa kokonaisvaltaista ja johdonmukaista nuorisopolitiikkaa, jolla tuetaan nuorten hyvinvointia. Poliitikalla vaikutetaan esimerkiksi siihen, että nuoret osallistuvat aktiivisesti yhteiskunnassa, löytävät merkityksellisen työn, koulutuksen ja harrastuksia sekä pääsevät tarvitsemiinsa sosiaali- ja terveyspalveluihin. Menestyksellisen nuorisopolitiikan toteuttaminen edellyttää sekä politiikan selkeää koordinoitua ja johtamista, että politiikan monialaisuutta.

Pääministeri Orpon hallituksen ohjelman mukaan *"Hallitus osoittaa kokonaisvastuun nuorten hyvinvointityön johtamisesta opetus- ja kulttuuriministeriöön. Asiat käsitellään yhteistyössä useiden ministeriöiden välillä."* Kokonaisvaltaisessa ja laaja-alaisessa nuorisopolitiikassa on

määritelty yhteiset tavoitteet, kunkin toimijan rooli niiden toimenpiteiden toteuttamisessa, joilla tavoitteisiin päästään sekä nuorisopolitiikan onnistumisen mittarit. Nuorisopolitiikkaa johtaa hallituksen nuorisoasioista vastaava ministeri. Johtamisen keinoina on nuorisopoliittisten kysymysten säännöllinen käsittely lasten, nuorten ja perheiden ministerityöryhmässä sekä nuorisoministerin kahden- tai tarvittaessa monenväliset koordinaatiotapaamiset niiden ministerien kanssa, joiden vastuualeisiin keskeiset nuorisopoliittiset kysymykset kuuluvat.

VANUPO:n toimeenpanoa varten kootaan ohjausryhmä sekä toimenpidekokonaisuuksien mukaiset yhteistyöryhmät. Nuorten hyvinvointityön kannalta keskeisten ministeriöiden kansliapäälliköt muodostavat ohjausryhmän VANUPO:n toteuttamisen ohjausta ja yhteensovittamista varten. Nuorisoasioista vastaava ministeri toimii ohjausryhmän puheenjohtajana. VANUPO:n keskeisten toimenpidekokonaisuuksien ympärille kootaan ministeriöiden asiantuntijavirkkamiehistä koostuvat ryhmät, joiden tehtävänä on huolehtia ohjelmassa sovittujen toimenpiteiden koordinoitua seurannassa sekä informoida kansliapäällikköjen muodostamaa ohjausryhmää toimenpiteiden toteutuksen tilanteesta ja mahdollisista tarpeista toimenpiteiden vauhdittamiseksi.

Hallituksen nuorisopoliittista työtä tukevat kokemusasiantuntijuuteen perustuvat ministeriöiden yhteyteen perustettavat nuorten vaikuttajaryhmät, joiden avulla tuetaan nuorten äänen kuulumista nuorisopolitiikan toteuttamisessa. Nuorten vaikuttajaryhmien toimintaa pilotoidaan opetus- ja kulttuuriministeriössä. Nuorisopolitiikan johtamisessa tarvittavan tietopohjan ja indikaattorityön keskeinen toimija on valtion nuorisoneuvosto yhteistyössä muiden relevanttien tahojen (mm. THL, OPH ja Tilastokeskus) kanssa.

VANUPO:ssa myös tunnistetaan muut nuorten kasvu- ja elinolojen kehittämiseen liittyvät strategiat, ohjelmat ja prosessit. Tavoitteet ja toimenpiteet sovitetaan yhteen ja niiden toteutumista seurataan valtakunnallisen nuorisotyön ja -politiikan ohjelman avulla.

VANUPO:ssa linjataan valtion nuorisopolitiikan kulloisetkin painopisteet ja siten päävastuu siihen kirjattujen nuorten kasvu- ja elinoloja kehittävien toimenpiteiden toteuttamisesta on julkishallinnolla. Tärkeässä asemassa ovat koulut, oppilaitokset ja korkeakoulut. Sen lisäksi myös järjestöt sekä seurakunnat ja muut uskonnolliset yhteisöt ovat tärkeitä toimijoita nuorten hyvinvoinnin puolesta tehtävässä työssä. Liikunta-, kulttuuri- ja nuorisotoiminta ovat keskeisiä kansalaisyhteiskunnan yhtenäisyyden ja sosiaalisen pääoman muodostumisen toimintakenttiä, joiden avulla on mahdollista ennaltaehkäistä syrjäytymistä sekä päihdeongelmien ja mielenterveyden ongelmien syntymistä.

HALLITUKSEN NUORISOPOLIITTISET TAVOITTEET JA TOIMENPITEET

Hallituksen nuorisopoliittiset tavoitteet ja toimenpidekokonaisuudet nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi on jaettu kolmeen koriin, joita hallitus toimeenpanee vuosien 2024–2027 aikana. Ohjelman toteuttamisen alkuvaiheessa määritellään toimenpiteiden tarkempi aikataulu ja toiminnan onnistumisen mittarit.

Kori I: Jokaiselle nuorelle polku eteenpäin

Hallitusohjelman mukaisesti jokaisella nuorella on edellytykset rakentaa hyvää elämää ja tavoitella unelmiaan. Oppimisen tukea selkeytetään. Kunnilta ja hyvinvointialueilta edellytetään

tiivistä yhteistyötä opiskeluhuollon toimivuuden turvaamiseksi. Nykymuotoinen työmarkkinatuki uudistetaan. Työttömäksi jääneelle henkilölle turvataan laaja alkukartoitus, jonka jälkeen hän vastaanottaa yksilöllisiä ja työllistymistä edistäviä palveluita velvoitteineen. Erityisesti nuoret alle 30-vuotiaat ohjataan nopeasti työllisyyspalveluiden piiriin. Samalla huolehditaan riittävästä palveluista ja henkilökohtaisesta kohtaamisesta. Hallitusohjelman mukaisesti jokaisella nuorella on mahdollisuus vähintään yhteen mieluisaan harrastukseen huomioiden erityisesti ilman harrastusta olevat ja harrastuspudokkuudesta kärsivät nuoret.

VANUPO:n valmisteluun liittyvässä kuulemisessa nuoret nostivat syrjäytymisen ehkäisyn yhdeksi tärkeimmistä ratkaistavista yhteiskunnallisista haasteista. Harrastukset ovat nuorten mielestä heille yksi tärkeimmistä hyvinvointia tuottavista asioista.

Vuoden 2023 kouluterveyskyselyn perusteella peruskoulun 8. ja 9. luokan oppilaiden sekä lukioiden ja ammatillisten oppilaitosten opiskelijoissa elämänsä tyytyväisten osuudet olivat pienentyneet hieman edellisestä, vuoden 2021 kyselystä. Koulunkäynnistä pitäneiden osuus oli pienentynyt kaikilla muilla paitsi ammattiin opiskelevilla. Ammatillisten oppilaitosten 1. ja 2. vuoden opiskelijoista 83 prosenttia pojista ja 73 prosenttia tytöistä pitivät koulunkäynnistä. Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen (KARVI) arviointitulosten mukaan on erityisen tärkeää, että nuori kokee olevansa osa koulu- tai oppilaitosyhteisöään ja tulee siellä hyväksytyksi sellaisena kuin on. Kokemus yhteisöön kuulumattomuudesta voi olla yksi syy esimerkiksi oppilaiden koulupoissaoloille.

Tilastokeskuksen mukaan vuonna 2022 sellaisia 15–24-vuotiaita nuoria, jotka eivät olleet työssä, koulutuksessa eivätkä asevelvollisuutta suorittamassa, oli 45 000 henkilöä, mikä oli 7 % 15–24-vuotiaista. Heistä suurin osa, 32 000, oli 20–24-vuotiaita. Työn ja koulutuksen ulkopuolella olevien nuorten määrä ja osuus saman ikäisistä pysyi samana kuin vuonna 2021.

Harrastamisella on monia lasten ja nuorten hyvinvointiin, kasvuun ja kehittymiseen liittyviä positiivisia vaikutuksia. Harrastuksissa ja vapaaehtoistoiminnassa opitaan uusia taitoja, saadaan ystäviä, kuulutaan yhteisöön, onnistutaan ja epäonnistutaan turvallisessa ympäristössä. Tässä keskeistä on osaavan ohjaajan merkitys ja vaikutus lasten hyvinvointiin. Suomessa kansalaisjärjestöillä on keskeinen rooli harrastus- ja vapaaehtoistoiminnan järjestäjinä. Lasten ja nuorten vapaa-aikatutkimuksen tulosten perusteella yhdeksällä kymmenestä nuoresta on harrastus. Liikunta on edelleen suosituin harrastus, mutta hyvin vähän eli alle tunnin viikossa liikkui vapaa-ajalla 20–36 prosenttia pojista ja 30–46 prosenttia tytöistä.

Keskeiset osallistuvat ministeriöt:

Työ- ja elinkeinoministeriö, sosiaali- ja terveysministeriö, opetus- ja kulttuuriministeriö

Tavoite 1: Nuori voi hyvin koulussa ja oppilaitoksessa

Toimenpidekokonaisuudet:

- 1.1. Perusopetuksen, lukiokoulutuksen ja ammatillisen koulutuksen osalta varmistetaan toimiva ja ehyt opiskeluhuollon kokonaisuus kuntien, hyvinvointialueiden ja koulutuksen järjestäjien yhteistyöllä. Korkeakouluopiskelijoiden terveyttä, hyvinvointia opiskelukykyä edistetään Ylioppilaiden terveydenhuoltosätiön (YTHS) ja korkeakoulujen yhteistyöllä. Ennaltaehkäisyllä, matalan kynnyksen tuella ja läsnäololla sekä yhteisöllisyyden lisäämisellä vahvistetaan eri ikäisten nuorten hyvinvointia ja vähennetään mielenterveyspalveluiden tarvetta. Vahvistetaan ja selkeytetään

kouluissa ja oppilaitoksissa tehtävän nuorisotyön roolia sen varmistamiseksi, että työmuoto tunnustetaan entistä paremmin keskeisenä tapana lisätä yhteisöllisyyttä ja turvallisia aikuisia nuoren arkipäivään.

- 1.2. OKM:n ja STM:n hallinnonaloilla on yhteinen vastuu yhteisöllisen opiskeluhuollon kehittämisestä osana ennaltaehkäisevän moniammatillisen työn kokonaisuutta. Hallinnonalojen toimijoita tässä ovat opetuksen ja koulutuksen järjestäjät, hyvinvointialueiden opiskeluhoitopalvelut ja Ylioppilaiden terveydenhuoltosäätiön palvelut. Yhteisöllisen opiskeluhuollon edistämiseksi perusopetuksen, lukiokoulutuksen ja ammatillisen koulutuksen järjestäjän tulee määrittellä käytettävissä olevat yhteisöllisen opiskeluhuollon toimintatavat sekä niihin liittyvät toimenpiteet opiskelijan ja opiskeluyhteisön terveyden, turvallisuuden ja hyvinvoinnin seuraamiseksi ja edistämiseksi mm. koulutukseen osallistumisen seurannan, poissaolojen ehkäisemisen ja niihin liittyvien toimenpiteiden sekä koulutuksen keskeytymistä ehkäisevien toimenpiteiden osalta. Myös korkeakouluopiskelijoiden opiskeluterveydenhuollon toimintaperiaatteina ovat opiskelijälähtöisyys, varhainen puuttuminen ja monialainen yhteistyö.
- 1.3. Edistetään oppimisen iloa, oppimista ja kouluviihtyvyyttä lisäämällä opetuksen ja koulutuksen järjestäjien yhteistyötä taide- ja kulttuuritoimijoiden, kuntien ja hyvinvointialueiden kanssa. Hyödynnetään monimuotoisia ja vuorovaikutteisia oppimisympäristöjä, nuoriso- ja liikuntapalveluita, harrastustoimintaa sekä kulttuuri- ja taidekasvatusmenetelmiä. Edistetään kulttuurikasvatussuunnitelmien syntymistä kuntiin, joissa niitä ei vielä ole.
- 1.4. Nuoren opiskeluhyvinvoinnin varmistamisessa hyvin tärkeitä ovat myös toimivat yksilöllisen opiskeluhuollon ja opiskeluterveydenhuollon palvelut, joiden on oltava opiskelijoiden helposti saavutettavissa. Hyvinvointialueet järjestävät palvelut ensisijaisesti kouluilla ja oppilaitoksissa. Ylioppilaiden terveydenhuoltosäätiö (YTHS) tuottaa palvelut valtakunnallisesti korkeakoulujen sijaintipaikkakunnilla. Tiedonkulku eri toimijoiden välillä varmistetaan mm. tarvittavin lainsäädännöllisin muutoksin. Opiskelijoiden ohjauksessa hyödynnetään hyvinvointialueiden elintapaohjauksen prosesseja. Elintapaohjaukseen kuuluu ravitsemus, uni, liikunta, päihteettömyys, kulttuurihyvinvointi ja mielenterveys.
- 1.5. Fyysisen toimintakyvyn mittaus- ja palautejärjestelmä Move!-n tuloksista viestitään paremmin, siten että mittausten tulokset herättävät ja tukevat nuorten liikunta- ja elämäntapamuutoksia. Vahvistetaan nuorille suunnattua liikuntaneuvontaa ja liikkumisen tukea, kuten liikuntacoach-toimintaa, Liikkuva koulu -toimintaa ja Ammattiosaajan työkykypassia.

Tavoite 2: Jokaisella nuorella on pääsy mieluisaan harrastukseen matalalla kynnyksellä

Toimenpidekokonaisuudet:

- 2.1. Matalan kynnyksen harrastustoiminnan saatavuutta lisätään ja erityistarpeisten nuorten harrastuksiin pääsyyn kiinnitetään erityistä huomiota. Laajennetaan etsivän harrastustoiminnan menetelmien käyttöä myös Harrastamisen Suomen mallin ulkopuolelle. Menetelmän tarkoituksena on syrjäytymisvaarassa olevien nuorten löytäminen ja ohjaaminen harrastusten pariin.
- 2.2. Vahvistetaan harrastusten saavutettavuuden tietopohjaa, erityisesti aistivammainen ja muiden erityistarpeisten nuorten näkökulmasta, mm. Harrastamisen Suomen mallin kehittämiseksi. Kannustetaan harrastustoiminnan järjestäjiä hyödyntämään hyväksi havaittuja tapoja toimia vuorovaikutuksessa perheiden kanssa.
- 2.3. Vahvistetaan väyliä matalan kynnyksen harrastustoimintaan osallistumisesta kohti pitkäjänteistä, syventävää harrastamista. Kannustetaan toiminnan järjestäjiä poluttamaan harrastuksia siten, että jokaiselle nuorelle sopivin harrastamisen tapa on löydettävissä.

Tavoite 3: Työelämän ja koulutuksen ulkopuolella olevien nuorten määrä vähenee

Toimenpidekokonaisuudet:

- 3.1. Vahvistetaan valtakunnallisella ohjauksella nuorille suunnattuja työllisyys-, nuoriso-, koulutus- sekä sosiaali- ja terveyspalveluja, mukaan lukien alaikäisille suunnattuja mielenterveys, päihde- ja riippuvuuspalveluita siten, että ne toimivat oikea-aikaisesti, monialaisesti ja yhteen sovitettuina. Varmistetaan ohjauksella ja koulutuksella, että nuorille suunnatuissa palveluissa huomioidaan nuoren perhe ja muut hänelle tärkeät yhteisöt. Työelämän vastaanottokykyä vahvistetaan hallitusohjelman mukaisesti.
- 3.2. Vahvistetaan nuorten monialaisia matalan kynnyksen palveluja kuten Ohjaamojen ja muiden vastaavien asemaa ja toteutumista alueellisella ja paikallisella tasolla. Tuetaan Ohjaamotoiminnan monialaisuutta NEET-nuorten tavoittamiseksi ja saattamiseksi työn ja koulutuksen polulle, vahvistamalla hyvinvointialueiden roolia ja läsnäoloa Ohjaamoissa. Sisällytetään ohjaamotoimintaan liikuntaneuvontaa ja ohjausta nuoriso-, kulttuuri- ja liikunta-alan harrastusten pariin. Varmistetaan yhteys hyvinvointialueiden palveluihin, kuten päihde- ja mielenterveyspalveluihin, Ohjaamotoiminnan kautta.
- 3.3. Nuorten työpajatoiminnan ja etsivän nuorisotyön toteuttamista ja kehittämistä monialaisena ja ennaltaehkäisevänä palveluna jatketaan. Kehitetään nuorten työpajatoiminnan kokonaisvaltaisia valmennusmenetelmiä ja luodaan nuorille mahdollisuus suorittaa oppivelvollisuutta ja tutkintoja pienempiä osaamiskokonaisuuksia työpajatoiminnassa tarpeenmukaisilla lainsäädännön muutoksilla. Palveluiden saatavuuteen molemmilla kansalliskielillä ja saamen kielillä panostetaan.

- 3.4. Uudistetaan hallitusohjelman mukaisesti terveydenhuoltolaki, sosiaalihuoltolaki ja lastensuojelulainsäädäntö. Tässä työssä hyödynnetään VANUPO:n poikkihallinnollista yhteistyötä erityisesti nuorten palveluiden osalta. Nuorten palvelut toteutetaan yhteen sovitettuna kokonaisuutena, jossa kuntien, hyvinvointialueiden ja Kansaneläkelaitoksen yhteistyö toimii. Yksi keskeinen yhteisen kehittämisen alue tässä on nuorten aikuistumisen tuki. Vähennetään nuorten asunnottomuutta osana vuoteen 2027 tähtäävää hallitusohjelman mukaista pitkäaikaisasunnottomuuden poistamisen ohjelmaa. Ohjelman nuoria koskevat toimet otetaan huomioon VANUPO:n toteuttamisessa.
- 3.5. Lastensuojelulainsäädännön uudistuksessa varmistetaan lapsen edun, hyvinvoinnin ja turvallisuuden toteutuminen esimerkiksi rajoitustoimien käytön edellytyksiä selkeyttämällä. Lastensuojeluviranomaisilla ja sijaishuoltoyksiköillä on oltava aidot mahdollisuudet ja riittävät toimivaltuudet tehdä työtään. Uudistuksessa edistetään varhaista tukea, moniammatillista lapsiperhetyötä ja lastensuojelun avopalveluita painottavaa palvelurakennetta. Lisäksi selvitetään vakavasti väkivaltaisten nuorten hoito- ja kuntoutusketjun toimivuus. Viranomaiset veloitetaan aktiiviseen yhteistyöhön sekä varmistetaan riittävä toimivalta ja keinovalikoima, jotta sijoitettu tai huostaanotettu kadonnut lapsi löydetään ja saadaan palautettua nopeasti ja turvallisesti.
- 3.6. Sosiaaliturvauudistusta toteutetaan sosiaaliturvalainsäädäntöä uudistavien hallituksen hankkeiden kautta sekä parlamentaarisen sosiaaliturvakomitean työn kautta. Sosiaaliturvauudistuksessa otetaan huomioon nuorten elämänvaiheista johtuvat erityiset tarpeet ja nuorten saamat etuudet ja palvelut kokonaisuutena. Nuoria kuullaan ja osallistetaan koskien nuorten näkemyksiä sosiaaliturvasta ja sen kehittämisestä. Sosiaaliturvakomitean työssä hyödynnetään lasten, nuorten ja perheiden sosiaaliturvaa koskevaa tutkimustietoa.

Kori II: Monipuolista tietoa ja välineitä nuorten mielenterveyden tukemiseen

Hallitusohjelman mukaisesti erityisesti nuorten lisääntyneet mielenterveysongelmat vaativat määrätietoisia toimia. Mielenterveyspalveluiden saatavuutta parannetaan pikaisesti.

Mielenterveyskysymykset aiheuttavat huolta nuorten keskuudessa ja nuoret näkevät mielenterveysongelmat syrjäytymisen yhtenä aiheuttajana. Ohjelman valmisteluun liittyvässä nuorten kuulemisessa nuoret nostivat esiin, että koulupaineita tulee vähentää, matalan kynnyksen palveluita lisätä ja niiden laatua parantaa. Kuulemisessa nuoret nostivat yhdeksi terveyden osalta tärkeimmäksi ratkaistavaksi asiaksi mielenterveyden ongelmat.

Vuoden 2023 kouluterveyskyselyn mukaan terveydentilansa koki keskinkertaiseksi tai huonoksi noin kolmannes tytöistä perusopetuksen 8. ja 9. luokalla, lukioissa ja ammatillisissa oppilaitoksissa. Pojilla vastaavat osuudet olivat 16–20 prosenttia. Noin kolmannes tytöistä perusopetuksen 8.- ja 9. luokalla, lukiossa ja ammatillisessa oppilaitoksessa koki kohtalaista tai vaikeaa ahdistuneisuutta. Ahdistuneisuus on yleistynyt aiemmista kyselyistä erityisesti 8. ja 9. luokan tytöillä.

Keskeiset osallistuvat ministeriöt:

Sosiaali- ja terveysministeriö, ympäristöministeriö, opetus- ja kulttuuriministeriö

Tavoite 4: Nuorella on pääsy oikea-aikaisiin ja laadukkaisiin mielenterveyspalveluihin

Toimenpidekokonaisuudet:

- 4.1. Kansallisen mielenterveysstrategian ja itsemurhien ehkäisyohjelman 2020–2030 toimeenpanoa jatketaan. Tähän liittyen edistetään mielenterveysosaamisen vahvistamista lasten ja nuorten palveluissa, tehdään sukupuolivähemmistöihin kuuluvien nuorten mielenterveyden edistämisen toimia ja selvitetään lasten ja nuorten syömishäiriöiden kokonaisuutta, mukaan lukien palvelut ja hoitomuodot, sekä jatketaan itsemurhien ehkäisyn toimia mm. haavoittuvassa asemassa tai tilanteessa olevien lasten ja nuorten auttamiseksi. Tehtävät toimenpiteet pohjautuvat erityisesti mielenterveysstrategian painopisteeseen ”Lasten ja nuorten mielenterveyden rakentuminen arjessa”.
- 4.2. Tavoitteena on antaa terapiatakuuta koskeva hallituksen esitys eduskunnan käsiteltäväksi budjettilakina syksyllä 2024. Takuun toteuttamiseksi hyvinvointialueille kohdennetaan 35 miljoonaa euroa lisärahoitusta vuosittain. Mielenterveysongelmien ja ahdistuneisuuden juurisyitä selvitetään ja tukitoimia kohdennetaan sen mukaisesti.
- 4.3. Kiinnitetään erityistä huomiota neuropsykiatrisesti oireilevien (nepsy) lasten ja nuorten palveluihin ja heidän perheittensä tukeen sekä nopeaan diagnosointiin ja avun piiriin pääsyyn. Tähän liittyen toteutetaan Kansaneläkelaitoksen koordinoima yhteiskehittämishanke. Lisäksi ohjataan määräraikaista lisärahoitusta lasten ja nuorten neuropsykiatristen häiriöiden kuntoutukseen ja kuntoutuspalveluihin Kansaneläkelaitoksen harkinnanvaraisen kuntoutuksen kautta.
- 4.4. Vahvistetaan matalan kynnyksen mielenterveyden tukea, kuten Ohjaamojen psykososiaalista hyvinvointia ja osallisuutta vahvistavaa ONNI-toimintaa sekä walk in - ja chat -palveluita. Kannustetaan hyvinvointialueita siihen, että nuoria ohjataan myös kulttuurin ja liikunnan pariin ja tällä tavalla lisätään nuorten hyvinvointia ja osallisuutta. Hyväksi havaittuja välineitä tässä ovat mm. elintapaohjaus, kulttuurilähete ja kulttuuripassi sekä koulutettu vapaaehtoinen kulttuuriluotsi/kulttuurikaveri. Otetaan huomioon elinympäristön tärkeä vaikutus ihmisen terveyteen ja hyvinvointiin.

Tavoite 5: Mielekäs vapaa-ajan toiminta vahvistaa nuorten mielenterveyttä

Toimenpidekokonaisuudet:

- 5.1. Vähennetään digilaitteiden lisääntyneen käytön keskittymiskyvylle ja fyysiselle aktiivisuudelle aiheuttamia haittoja. Vahvistetaan olemassa olevia ja

etsitään uusia tapoja hyödyntää digitaalisia ratkaisuja nuorten fyysisen aktiivisuuden ja liikunnallisen elämän lisäämisessä. Vahvistetaan digitaalisen ympäristön tarjoamia mahdollisuuksia mielekkääseen vapaa-ajan toimintaan. Huomioidaan digitaalisten yhteisöjen ja verkkopalvelujen merkitys ja mahdollisuudet nuorten hyvinvoinnin ja osallisuuden edistämiseksi. Tuetaan nuorten toimijuutta digitalisoituneessa yhteiskunnassa. Digivälitteisesti nuorisotyö ja harrastustoiminta voivat tavoittaa matalalla kynnyksellä myös nuoria, joilla on erilaisia osallistumisen haasteita tai esteitä. Jatketaan digitaalisen nuorisotyön kehittämistä.

- 5.2. Jatketaan nuorten mielenterveyden, liikkumisen ja liikunnan välisen yhteyden vahvistamista osaksi rakenteita. Nuorten mielenterveyttä tuetaan kannustamalla nuoria luonnon virkistyskäyttöön, kuten retkeilyyn ja muussa luonnossa liikkumiseen, osana kansallista luonnon virkistyskäytön strategiaa. Nuorisotyössä jatketaan nuorten syrjäytymistä ehkäisevän ja mielenterveyttä vahvistavan ohjauksen, mm. seikkailukasvatuksen, kehittämistä.
- 5.3. Kulttuuriharrastukset tutkitusti tukevat nuoren mielenterveyttä. Osana lastenkulttuurin toimia käynnistetään kokeiluja, joilla lisätään 12–17-vuotiaiden nuorten kiinnostusta kulttuuritarjontaan ja taiteisiin.
- 5.4. Tiivistetään sosiaali- ja terveysministeriön ja opetus- ja kulttuuriministeriön välistä yhteistyötä, jossa tunnistetaan interventioiden ja ohjauksen paikat. Varmistetaan, että nuorten parissa toimivilla aikuisilla, kuten nuorisotyöntekijöillä ja harrastustoiminnan ohjaajilla on riittävä osaaminen laadukkaana, turvallisen ja nuoren mielenterveyttä tukevan toiminnan järjestämiseen.

Kori III: Nuorten hyvinvointia tuetaan osallisuutta, yhteisöllisyyttä ja turvallisuutta vahvistamalla

Hallitusohjelman mukaisesti tuetaan nuorten hyvinvointia laaja-alaisessa yhteistyössä yhteiskunnan eri toimijoiden kanssa. Ilmastonmuutoksen vastaisten toimien ja päästövähennystoimien lisäksi edistetään toimia, joilla parannetaan yhteiskunnan kykyä sopeutua ilmastonmuutokseen. Kaikilla on oikeus tuntea olonsa turvalliseksi ja hyväksi Suomessa. Hallitus vahvistaa demokratiaa, osallisuutta ja luottamusta yhteiskunnassa.

Ohjelman valmisteluun liittyvässä kuulemisessa kaikkein tärkeimmäksi ratkaistavaksi yhteiskunnalliseksi haasteeksi nuoret nimesivät ilmastonmuutoksen ja luonnon säilyttämisen. Nuorten viesti päättäjille on, että tasa-arvon tulisi toteutua kaikkialla. Nuorten mielestä kiusaamiseen ja syrjintään tulee puuttua vahvemmin, jolloin tasa-arvo ja yhdenvertaisuus toteutuvat paremmin.

Vuoden 2023 kouluterveyskyselyn perusteella viikoittaista kiusaamista muiden oppilaiden taholta oli kokenut hieman alle kymmenen prosenttia 8. ja 9. luokan oppilaista. Lukiolaisista yhdestä kahteen prosenttia on kokenut kiusaamista viikoittain ja ammattiin opiskelevista neljä prosenttia. Tutkimusten mukaan nuorten yhteiskunnallinen kiinnostus ja poliittinen osallistuminen ovat vahvasti eriytyneet esimerkiksi sosioekonomisen aseman, koulutuksen ja sukupuolen mukaan. Osallistuminen myös kasautuu samoille nuorille. Nuorten yhteiskunnallisen osallistumisen keskeisenä haasteena on epävarmuus omista tiedoista ja taidoista sekä huoli osallistumisen kuormittavuudesta ja monimutkaisuudesta.

Keskeiset osallistuvat ministeriöt:

Oikeusministeriö, sisäministeriö, ympäristöministeriö, valtiovarainministeriö, sosiaali- ja terveysministeriö, opetus- ja kulttuuriministeriö

Tavoite 6: Nuorten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuudet yhteiskunnalliseen keskusteluun ja päätöksentekoon paranevatToimenpidekokonaisuudet:

- 6.1. Nuorisopoliittinen näkökulma ja nuorten kuuleminen sisällytetään aikaisempaa paremmin ministeriöiden valmistelutyöhön, mukaan lukien lainsäädäntötyöhön sekä strategioiden ja toimintaohjelmien valmisteluun. Vahvistetaan ministeriöiden johdon ja valmistelijoiden osaamista nuorten osallistumisesta ja kuulemisesta mm. koulutuksen ja viestinnän avulla. Erityistä huomiota kiinnitetään haavoittuvassa asemassa olevien nuorten huomioimiseen.
- 6.2. Pilotoidaan nuorten osallistumismalleja valtionhallinnossa. Eräinä malleina tässä työssä voidaan käyttää Nuorten ilmasto- ja luontoryhmän ja Nuorten agenda 2030 -ryhmän toimintaa. Ryhmien toiminta vakiinnutetaan. Nuorten kuulluksi tulevista edistävistä toimenpiteistä otetaan huomioon erityisesti eri ryhmiin kuuluvien nuorten yhdenvertaiset mahdollisuudet, selkeäkielisyys ja viestinnän monikanavaisuus. Toimenpiteissä luodaan ilmapiiri, jossa kaikki omalla toiminnallaan edistävät yhdenvertaista, kunnioittavaa ja avointa keskustelua.
- 6.3. Lasten ja nuorten osallisuuden vahvistaminen on painopisteenä oikeusministeriön johtamassa kansallisessa ohjelmassa demokratian ja osallistumisen edistämiseksi. Demokratiaohjelmassa on myös tarkoitus edistää demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyvien käytäntöjen kehittämistä ja nuorten äänestysaktiivisuutta sekä vahvistaa hyvän keskustelun ja mielipiteen vaihtamisen kulttuuria yhteiskunnassa. Sovitetaan VANUPO:n tavoitteet ja toimenpiteet yhteen demokratiaohjelman toimeenpanon kanssa. Lisäksi edistetään nuorten osallisuutta ja luottamusta yhteiskuntaan avoimen hallinnon toimenpiteissä.
- 6.4. Nuorten osallisuutta ja vaikuttamismahdollisuuksia vahvistetaan ilmastonmuutoksen pysäyttämiseksi ja ehkäisemiseksi sekä luontokadosta käytävässä keskustelussa ja toiminnassa monenlaisin tavoin, mm. nuorisodelegaattitoimintaa kehittämällä sekä kulttuurin keinoin. Nuorten yhdenvertaisia mahdollisuuksia ymmärtää ja käyttää tutkittua tietoa ilmastonmuutoksesta ja luontokadosta tuetaan mm. osana kansallisen luonnontieteiden, matematiikan ja tekniikan LUMATE-strategian toimeenpanoa.

Tavoite 7: Nuorten turvallisuuden tunne ja turvallisuus vahvistuvatToimenpidekokonaisuudet:

- 7.1. Edistetään toimia lasten ja nuorten osallisuuden lisäämiseksi sekä toimia (ml. nuorisotyö) kiusaamisen ja väkivallan ehkäisemiseksi tutkimusperusteisesti. Nuorten tekemään ja nuoriin kohdistuvaan rikollisuuteen, väkivaltaan ja päihteiden käyttöön puuttumista tehostetaan sekä ennaltaehkäisyä että seuraamusten näkökulmasta.
- 7.2. Hyvinvoinnin ja turvallisuuden edistämiseen, kiusaamisen, väkivallan ja häirinnän ehkäisemiseen sekä mielenterveyden tukemiseen liittyvä pedagoginen osaaminen määritellään varhaiskasvatuksen ja opetustoimen henkilöstön ja johdon täydennyskoulutuksen painopistealueeksi seuraavien kolmen vuoden ajalle.
- 7.3. Ankkuritoimintaa kehitetään ja erityisesti koulujen ja oppilaitosten kanssa tehtävää yhteistyötä sekä opetushenkilöstön osaamista vahvistetaan, mm. Ankkuritoiminnan käsikirjaa kehittämällä ja lisäämällä teeman käsittelyä opetushenkilöstön täydennyskoulutuksessa entistä varhaisemman puuttumisen mahdollistamiseksi. Lisäksi edistetään terveydenhuollon roolia ankkuritoiminnassa.
- 7.4. Ehkäistään päihteiden käyttöä ja päihteistä aiheutuvia haittoja, muun muassa jatkamalla päihde- ja riippuvuusstrategian toimeenpanoa. Kiinnitetään erityistä huomiota nuorten huumekuolemien vähentämiseen sekä päihteillä ja väkivallalla oirehtivien nuorten tukeen.
- 7.5. Selvitetään ihmiskauppaan ja sen kaltaiseen hyväksikäyttöön liittyvät nuorten parissa toimivien ammattilaisten koulutustarpeet ja tarvittaessa järjestetään asiasta lisäkoulutusta.
- 7.6. Vahvistetaan nuorten kykyä ymmärtää sosiaalisen median toimintalogiikkaa ja suojella itseään siihen liittyviltä turvallisuusuhkilta. Jatketaan koulujen ja muiden nuorten parissa toimivien toteuttamaa mediakasvatusta ja tuetaan erilaisia nuoriin ja erityisesti haavoittuvassa asemassa oleviin ryhmiin kohdistuvia kolmannen sektorin toteuttamia mediakasvatustoimenpiteitä sekä vahvistetaan Suomen Safer Internet -toimintaa.
- 7.7. Sovitetaan VANUPO:n tavoitteet ja toimenpiteet yhteen oikeusministeriön johtaman nuoriso- ja jengirikollisuuden ehkäisemisen ja torjunnan toimenpideohjelman toimien kanssa. Tunnistetaan nuorisorikollisuutta ehkäisevästä toiminnasta, mukaan lukien rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden lakiin perustuvasta sekä järjestöjen toteuttamasta sovittelusta, nousevat hyvät käytännöt ja tuetaan niiden jalkauttamista valtakunnalliseen käyttöön.
- 7.8. Sovitetaan VANUPO:n tavoitteet ja toimenpiteet yhteen oikeusministeriön johtaman kansallisen talousosaamisen strategian toimien kanssa, joka vahvistaa nuorten arjen taloustaitoja monin eri tavoin.

Tavoite 8: Yhteisöllisyyttä, yhdenvertaisuutta ja resilienssiä nuorten elämässä tuetaan

Toimenpidekokonaisuudet:

- 8.1. Vahvistetaan nuorten resilienssiä yhteiskunnan kriisien ja haastavien tilanteiden kohtaamisessa selkeyttämällä ja kasvattamalla nuorisotyön roolia yhteisöllisyyden vahvistajana ja yksinäisyyden ehkäisijänä. Kuntien lisäksi kolmannen sektorin toimijat, seurakunnat ja muut uskonnolliset yhteisöt ovat merkittävä tuki nuorten resilienssin vahvistamisessa. Kouluissa ja oppilaitoksissa tehtävää nuorisotyötä kehitetään edelleen nuorten yhteisöllisyyden vahvistamiseksi.
- 8.2. Harrastustoiminnan roolia nuorten yhteisöllisyyden ja yhdenvertaisuuden edistämässä vahvistetaan edelleen. Nuorten harrastus- ja kansalaistoiminnassa esiintyvään häirintään ja syrjintään puututaan Et ole yksin - palvelun toimintaa vahvistamalla ja laajentamalla. Hallituksen yhdenvertaisuustiedonannon mukaisesti vahvistetaan yhdenvertaisuutta, syrjimättömyyttä ja tasa-arvoa liikunnan, kulttuurin ja nuorisoalan toimin mm. koulutuksen, valtionavustustoiminnan ja yhdenvertaisuussuunnitelmien avulla.
- 8.3. Kannustetaan eri kulttuuriperintötoimijoiden sekä taide- ja kulttuuripalveluiden tuottajien yhteistyöhön, jonka tarkoituksena on vahvistaa nuorten toimijuutta. Tuetaan kaikkien lasten ja nuorten yhdenvertaisia oikeuksia ja mahdollisuutta osallistua ja vaikuttaa kulttuuriperintöön. Saamelaisnuorten mahdollisuuksia oppia omasta kulttuuriperinnöstään vahvistetaan, johon liittyviä toimenpiteitä tarkastellaan osana kulttuuriperintöstrategian 2023–2030 toimeenpanoa. Edistetään moninaista nuorison kulttuuriperinnön dokumentointia osana muistiorganisaatioiden kokoelmapolitiikkaa.
- 8.4. Yleisten kirjastojen ja museoiden pedagogista toimintaa ja tapahtumatoimintaa kohdennetaan nuorille. Edistetään yleisten kirjastojen toimintaa nuorten monipuolisten lukutaitojen vahvistajana. Huomioidaan erityisesti lukuvaikeuksia kokevat nuoret. Kirjastoja ja museoita kehitetään entistä yhteisö- ja nuorisolähtöisemmin, jotta nuoret kokisivat nämä tilat omiksi ympäristöikseen, joiden kehittämiseen ja toimintaan he voivat aktiivisesti vaikuttaa.
- 8.5. Hyödynnetään nykyistä enemmän ja laaja-alaisessa yhteistyössä taiteen ja kulttuurin sekä liikuntatoiminnan mahdollisuuksia maahanmuuttajataustaisten nuorten integroimisessa osaksi yhteiskuntaa.
- 8.6. Sovitetaan yhteen VANUPO:n, Suomi liikkeelle -ohjelman ja valtioneuvoston yhdenvertaisuustiedonannon nuoria koskevat toimet.

NUORISOTYÖN JA -TOIMINNAN TUKEMISEN LINJAUKSET

Nuorisolain mukaan nuorisotyöllä tarkoitetaan nuorten kasvun, itsenäistymisen ja osallisuuden tukemista yhteiskunnassa. Nuorisotyö on kasvatuksellista toimintaa, jossa keskeistä on nuoren kohtaaminen yksilö- tai ryhmämuotoisessa toiminnassa. Nuorisotyön onnistumisen edellytyksiä vahvistaa, että sitä toteutetaan yhä enemmän monialaisessa yhteistyössä eri yhteistyökumppanien, kuten opetus-, ja liikuntatoimen, sosiaali- ja TE-palveluiden sekä poliisin kanssa.

Sen lisäksi että nuorisotyö on monialaista, sitä tehdään myös monimuotoisissa toimintaympäristöissä. Nuorten kohtaaminen tapahtuu esimerkiksi nuorisotiloilla, leireillä ja retkillä, kauppakeskuksissa, kouluissa sekä digitaalisissa ympäristöissä. Lähtökohtaisesti nuorisotyötä voidaan toteuttaa kaikissa niissä ympäristöissä, missä on nuoria.

Erityyppiset organisaatiot, kuten kunnat, kansalaisjärjestöt, seurakunnat ja muut uskonnolliset yhteisöt tekevät nuorisotyötä. Nuorisolain mukaan nuorisotyö ja -politiikka kuuluvat kunnan tehtäviin. Nuorisolain tavoitteita ja lähtökohtia toteuttaessaan kuntien tulee paikalliset olosuhteet huomioiden järjestää nuorille suunnattuja palveluja ja tiloja sekä tukea nuorten kansalaistoimintaa. Nuorisotyö on yhteisöllisyyttä vahvistavaa ja ennaltaehkäisevää toimintaa, joka edistää nuorten hyvinvointia sekä tukee nuorten kasvua ja toimijuutta omaehtoisen ja ohjatun toiminnan kautta. Lisäksi kuntien nuorisotyö on aktiivinen toimija nuorisolain mukaisissa monialaisissa ohjaus- ja palveluverkostoissa.

Maakunnissa toimivat aluekoordinaattorit edistävät alueellista yhteistyötä, tukevat alueellaan nuorisotyön osaamista, kehittävät nuorisotyön laatua ja viestivät alan toiminnasta. He kokoavat yhteen alueellisia yhteistyöverkostoja sekä järjestävät tapaamisia ja tilaisuuksia. Aluekoordinaation tehtävää toteutetaan nuorten työpajatoiminnassa, etsivässä nuorisotyössä ja perusnuorisotyössä. Aluekoordinaattorit toimivat yhteistyössä aluehallintovirastojen kanssa.

Kunnallinen nuorisotyö

Kunnissa nuorisotyötä tehdään monin eri tavoin riippuen kunnan ja sen nuorten tarpeista ja resursseista. Nuorisotyön eri muotoja ovat mm. etsivä nuorisotyö, nuorten työpajatoiminta, kouluissa ja oppilaitoksissa tehtävä nuorisotyö sekä jalkautuva nuorisotyö. Perusnuorisotyöllä tarkoitetaan tässä ohjelmassa kunnissa toteutettavaa nuorisotyötä, joka on kaikille avointa ja helposti saavutettavissa olevaa toimintaa. Se on nuorten vapaa-aikaan sijoittuvaa toimintaa, jota toteutetaan muun muassa nuorisotiloilla avoimina iltoina ja pienryhmissä, tuottamalla erilaisia tapahtumia ja loma-aikoina järjestämällä maksutonta tai edullista toimintaa.

Nuorisolain mukaan opetus- ja kulttuuriministeriö vastaa nuorisotyön ja -politiikan yleisestä johdosta, yhteensovittamisesta ja kehittämisestä sekä yleisten edellytysten luomisesta valtionhallinnossa. Opetus- ja kulttuuriministeriö käynnistää prosessin, jonka tavoitteena on kehittää ja vahvistaa kunnallisen perusnuorisotyön rakenteita, laatua ja tulosten tunnettuutta. Prosessi toteutetaan opetus- ja kulttuuriministeriön johdolla yhteistyössä kuntien, aluehallintovirastojen, perusnuorisotyön aluekoordinaattoreiden ja muiden toimijoiden kanssa.

Kehittämistyön tavoitteita ovat muun muassa:

- luoda suosituksia kunnallisen nuorisotyön resurssien ja toimintakäytäntöjen (mm. laadun ja turvallisuuden) takaamiseksi eri toimintaympäristöissä
- edistää nuorisosalalla toimivien ammattitaitoa ja osaamista: kuntien perusnuorisotyötä toteuttavat alalle sopivan ja ammatilliset valmiudet antavan koulutuksen saaneet nuorisotyöntekijät
- edistää eri kokoisten ja nuorten määrältään erilaisten kuntien nuorisotyön saavutettavuutta ja nuorten mahdollisuutta osallistua kunnan nuorisotoimen tarjoamaan toimintaan
- edistää yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon toteutumista: nuorisolain tavoitteen mukaisesti kiinnitetään huomiota syrjinnän ehkäisemiseen, esteettömyyden varmistamiseen, sukupuolten tasa-arvon edistämiseen ja kulttuurisen moninaisuuden huomioimiseen
- vahvistaa tiedolla johtamista: nuorisotyön pitkäjänteinen ja määrätietoinen kehittäminen edellyttää sekä paikallisen että valtakunnallisen tietopohjan vahvistamista. Tämän edellytyksenä on, että kunnat ottavat käyttöönsä maksuttoman nuDo-järjestelmän.

Kehittämistyön tavoitteet pohjautuvat VANUPO-valmisteluprosessissa alueellisesti toteutettuihin kunnallisen nuorisotyön toimijoiden kuulemisiin.

Kunnallisen perusnuorisotyön kehittämisprosessia toteutetaan soveltuvin osin yhteistyössä käynnissä olevan monialaisten ohjaus- ja palveluverkostojen kehittämistyön kanssa, jota opetus- ja kulttuuriministeriö, aluehallintovirastot sekä Kuntaliitto toteuttavat kuntien kanssa. Kuntaliitto toteuttaa myös hanketta verkostojen työn tueksi, käytännönläheisin toimenpitein. Hankkeelle on myönnetty rahoitusta kevääseen 2025. Ohjaus- ja palveluverkostojen kehittämistyössä otetaan huomioon yhdyspinnat hyvinvointialueiden nuorten kasvu- ja elinoloja tukevaan työhön sekä TE-uudistukseen.

PAINOPISTEET NUORISOALAN VALTAKUNNALLISTEN OSAAMISKESKUSTEN VALTIONAPUKELPOISUUDEN HYVÄKSYMISELLE

Tausta

Nuorisoalan osaamiskeskuksella tarkoitetaan nuorisolain mukaan ”yhteisöä, joka kehittää ja edistää nuorisoalan osaamista ja asiantuntijuutta valtakunnallisesti; osaamiskeskuksen voi myös muodostaa kahden tai useamman yhteisön sopimukseen perustuva yhteenliittymä.”

Valtionapukelpoisuuden hyväksymisen edellytyksenä on, että osaamiskeskus ”kehittää ja edistää nuorisoalan perus- ja erityisosaamista asiantuntija- ja muita palveluja tuottamalla, kokoamalla, hyödyntämällä tai jakamalla tietoa nuorista, nuorisotyöstä tai nuorisopolitiikasta.”

Nuorisoalan osaamiskeskukset ovat yksi opetus- ja kulttuuriministeriön nuorisotyön strategisen ohjauksen väline. Ne toimivat ministeriön tavoiteohjauksessa. Se merkitsee, että niiden toimintaa ohjaavat vain ne tavoitteet ja tehtävät, josta ne ovat sopineet yhdessä ministeriön kanssa, eivät osaamiskeskustoimintaa harjoittavan organisaation omat, itselleen asettamat tavoitteet ja tehtävät. Opetus- ja kulttuuriministeriön ohjausintressi vaihtelee avustushauittain. Se on vahvinta juuri osaamiskeskusten kohdalla.

Osaamiskeskusten painopistevalinnat reagoivat sellaisiin nuorisoalan ajankohtaisiin kehittämistarpeisiin, joihin ministeriöllä on tavoiteohjausintressi. Muita ajankohtaisia kehittämistarpeita ministeriö tukee muilla tavoin, kuten informaatio-ohjauksella tai muilla avustusmuodoilla.

Osaamiskeskuksen valtionapukelpoisuus myönnetään nuorisolain mukaisesti määräajaksi. Osaamiskeskusten painopisteet määritellään valtakunnallisessa nuorisotyön ja -politiikan ohjelmassa, jolloin kelpoisuuden määräaika on kytketty ohjelman kauteen.

Osaamiskeskuksen valtionapukelpoisuuden hyväksyminen ja sille valtionavustuksen myöntäminen on harkinnanvaraista. Opetus- ja kulttuuriministeriö avaa valtakunnallisen nuorisotyön ja -politiikan ohjelman hyväksymisen jälkeen osaamiskeskusten valtionapukelpoisuushaun, jossa osaamiskeskustarpeita tarkennetaan ohjelman painopisteiden pohjalta. Valtionapukelpoisuushakemuksissa esitettyjä osaamiskeskustoiminnan suunnitelmia arvioidaan nuorisolaissa sekä nuorisotyötä ja -politiikkaa koskevassa valtioneuvoston asetuksessa säädetyin kriteerein. Nämä osaamiskeskustoiminnan suunnitelmat muodostavat pohjan neuvotteluille, joita ministeriö käy valtionapukelpoisiksi hyväksymiensä

osaamiskeskusten kanssa niiden varsinaisista osaamiskeskustehtävistä. Valtionavustus myönnetään ministeriön ja osaamiskeskuksen yhdessä sopimiin osaamiskeskustehtäviin.

Painopisteet 2024-2027

Hallitus panostaa nuorten hyvinvointiin, erityisesti ennalta ehkäiseviin toimiin, yhteistyössä yhteiskunnan eri toimijoiden kanssa. Nuorten hyvinvoinnin tukeminen muodostaa viitekehyksen tämän ohjelmakauden osaamiskeskustoiminnalle. Osaamiskeskustoiminta jäsentyy kahden toisiinsa kytkeytyvän tavoitteellisen painopisteen kautta. Kunkin painopisteen alla voi olla yksi tai useampi osaamiskeskus. Yhteiset tavoitteet yhdistävät saman painopisteen alla olevia osaamiskeskuksia. Molempien painopisteiden alla toimivat osaamiskeskukset muodostavat ohjelmakauden 2024–2027 osaamiskeskusrakenteen ja kokonaisuuden, jonka sisällä yhteistyö ja tiedonvaihto on avointa ja sujuvaa. Osaamiskeskukset luovat toiminnalleen sen vaikutuksia arvioivan mittariston sekä laativat suunnitelmat sisäisen ja ulkoisen toimintansa tasa-arvosta, yhdenvertaisuudesta, viestinnästä ja kaksikielisyydestä. Ne noudattavat toiminnassaan hyvää hallintoa.

Nuorten hyvinvoinnin edistäminen nuorisotyön keinoin

Nuorisotyön merkitys nuorten hyvinvoinnin tukemisessa on tärkeä. Nuorisotyön eri osa-alueilla ja toiminnoissa voidaan vahvistaa nuorten yhteisöllisyyttä, kokonaisvaltaista hyvinvointia, resilienssiä sekä tunne- ja vuorovaikutustaitoja, ehkäisten yksinäisyyttä, väkivaltaoireilua ja kiusaamista. Nuorisotyön kautta voidaan tukea erityisesti vähemmistöihin kuuluvia nuoria, tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta edistäen ja puuttuen pahoinvoinnin aiheuttajiin. Edellä mainitut näkökohdat nousivat esiin ohjelman valmistelun yhteydessä toteutetuissa valtakunnallisissa ja alueellisissa nuorten ja nuorisosalan asiantuntijoiden kuulemisissa.

Nuorisosalalla tarvitaan monipuolista osaamista nuorten hyvinvoinnin edistämisessä. Tämän osaamisen tulee olla sovellettavissa nuorisosalan toimijoiden strategisessa suunnittelussa, tietojohtamisessa, työnjohdossa ja yhteistyöverkostoissa. Osaamisen tulee myös olla hyödynnettävissä nuorisotyöntekijän työssä, nuorten ryhmä- ja yksilöohjauksessa eri toimintaympäristöissä, pääpainon ollessa ennalta ehkäisevässä toiminnassa. Osaamiskeskustoiminnan kautta vahvistetaan nuorisosalan toimijoiden ja nuorisotyöntekijöiden ymmärrystä ja tietoisuutta nuorten hyvinvointiin vaikuttavista tekijöistä sekä tarvittavaa osaamista ennen kaikkea koulutus- ja viestintätoiminnan kautta, mutta myös tilanneseurannan ja tarpeen mukaan selvitysten kautta.

Nuorten hyvinvointityön johtamisen tuki

Hallitus on osoittanut opetus- ja kulttuuriministeriölle vastuun nuorten hyvinvointityön johtamisesta. Opetus- ja kulttuuriministeriö vastaa nuorisolain mukaan nuorisotyön johtamisesta ja kehittämisestä. Nuorisotyö on yksi osa nuorten hyvinvointityötä.

Nuorisotyön johtamisen tueksi tarvitaan ajantasaista ja laadukasta tietoa toimenpiteiden ennakkoinnin ja resurssien asianmukaisen kohdentamisen varmistamiseksi. Nuorisotyön tietopohjaa on kehitetty tutkimusten, selvitysten ja erilaisten tiedonkeruujärjestelmien tuottaman tiedon avulla. Lisäksi nuorisotyön eri osa-alueilla on tehty omaa laatutyötä ja vahvistettu vaikuttavuusosaamista.

Osaamiskeskustoiminta tukee opetus- ja kulttuuriministeriön työtä nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi. Osaamiskeskustoiminnassa tuetaan selvitys- ja tutkimustietoa tiedolla johtamisen tueksi sekä vahvistetaan nuorisotyön laatua ja vaikuttavuutta alan yhteiskunnallisen merkityksen todentamiseksi. Osaamiskeskustoiminnassa myös kehitetään ja koordinoidaan nuorisotalon palveluja.

SUOMEN KANSALLISET TAVOITTEET NUORISOALAN EUROOPPALAISALLE JA KANSAINVÄLISELLE TOIMINNALLE

Nuorisotyöstä ja politiikasta annetun valtioneuvoston asetuksen 211/2017 mukaan Valtakunnallinen nuorisotyön ja -politiikan ohjelma asettaa kansalliset tavoitteet nuorisotalon eurooppalaiselle ja kansainväliselle toiminnalle (2 §). Kansainvälisen yhteistyön tavoitteet ovat linjassa Suomen kansallisten nuorisopoliittisten tavoitteiden kanssa. Tässä osiossa linjattuja tavoitteita ja toimenpiteitä edistetään osana opetus- ja kulttuuriministeriön nuorisotalon toimintaa Euroopan unionissa, Euroopan neuvostossa, muissa kansainvälisissä järjestöissä sekä valtioiden välisissä yhteistyörakenteissa. Lisäksi nuorisotalon kansainvälistä yhteistyötä tehdään laajasti kansalaisjärjestöissä, kunnissa, seurakunnissa ja muissa uskollisissa yhteisöissä.

Suomi toimeenpanee aktiivisesti Euroopan unionin nuorisotalostrategiaa (2019–2027), osallistuu tulevan nuorisotalostrategian valmisteluun sekä tukee EU:n nuorisotalon dialogin toteutusta. Erasmus+ ja Euroopan solidaarisuusjoukot ohjelmilla on merkittävä rooli nuorisotalon osaamisen ja osallisuuden kehittäjänä. Suomi edistää ohjelmiin osallistumista yhä useammalle nuorelle ja yhä laajemmille kohderyhmille. Ohjelmien tavoitteiden mukaisesti Suomi edistää nuorten yhteiskunnallista osallistumista tukemalla aktiivista kansalaisuutta ja edistämällä sosiaalisten ja kulttuurienvälisen taitojen, ympäristövastuullisuuden, kriittisen ajattelun ja medialukutaidon kehittämistä.

Suomi edistää nuorisotalon tavoitteita vuonna 2025 alkavalla Pohjoismaiden ministerineuvoston puheenjohtajuuskaudella. Suomi huomioi Yhdistyneissä kansakunnissa ja sen järjestöjen puitteissa käytävän keskustelun nuorten osallisuudesta ja osallistuu siihen aktiivisesti.

Suomi edistää nuorten hyvinvointia valtakunnallisen nuorisotyön ja -politiikan ohjelman 2024–27 nuorisopoliittisten tavoitteiden mukaan. Näitä pyritään edistämään myös kansainvälisessä ja eurooppalaisessa yhteistyössä. Ohjelman valmistelua varten tehdyissä toimialan kuulemisissa kansainväliseen yhteistyöhön liittyen nousi esille mm. rauhantien ja demokratiakasvatuksen edistäminen sekä ilmastoasiat ja kestävä kehitys.

Nuorisotalon kansainvälisessä ja eurooppalaisessa yhteistyössä Suomelle tärkeitä teemoja ovat nuorten mielenterveys, nuorisotyön laatu, nuorten osallisuuden ja demokratian vahvistaminen sekä nuorten osallisuus kestävässä kehityksessä työssä ja ilmastopolitiikassa. Lisäksi Suomi pitää edelleen tärkeänä EU:n nuorisotalon teemavuoden 2022 tavoitetta nuorisotalon politiikan vaikuttavuuden laajasti kaikille politiikkasektoreille.

Vuosille 2024–2027 asetetaan seuraavat tavoitteet:

Nuorten mielenterveys

Useiden tutkimusten mukaan nuorten mielenterveys on ollut koetuksella erityisesti koronapandemian jälkeen. Nuorista jopa noin 20–25 %:lla esiintyy erilaisia mielenterveyden häiriöitä. Vaikeimmissa tapauksissa nämä voivat vaikuttaa nuoren tasapainoiseen kehitykseen. Euroopan komission tiedonanto kokonaisvaltaisesta lähestymistavasta mielenterveyteen nostaa lapset ja nuoret omaksi kohderyhmäkseen sekä painottaa ennaltaehkäisevän työn merkitystä resilienssin kehittämisessä.

Mielenterveyden tukemisessa nuorisotyön rooli on oleellinen. Yhteisöllisyyden luominen ja nuoria osallistava toiminta antaa nuorille erilaisia taitoja mielenterveyttä haittaavien tekijöiden käsittelyyn.

Toimenpiteet:

- Suomi edistää nuorisotyön roolia mielenterveyden edistäjänä sekä ennaltaehkäisevänä toimintana.
- Suomi vahvistaa nuorisotyön asemaa yhteisöllisyyttä vahvistavana toimintana.
- Suomi tukee nuorisotyöntekijöiden osaamista ja koulutusta mielenterveyteen liittyvissä kysymyksissä.
- Suomi edistää muita heikommassa asemassa olevien nuorten, kuten eri vähemmistöryhmien, huomioimista mielenterveyden vahvistamisessa.

Nuorisotyön laatu

Nuorisolain mukaan nuorisotyöllä tarkoitetaan nuorten kasvun, itsenäistymisen ja osallisuuden tukemista yhteiskunnassa. Nuorisotyö on kasvatuksellista toimintaa, jossa keskeistä on nuoren kohtaaminen yksilö- tai ryhmämuotoisessa toiminnassa. Nuorisotyötä toteutetaan sekä ammatillisesti että vapaaehtoistoimintana monenlaisissa ympäristöissä.

Suomi on kansainvälisissä ja eurooppalaisissa yhteyksissä tunnettu laadukkaan nuorisotyön ja nuorisotyön koulutuksen edistäjä. Suomella on pitkä historia nuorisotyön koulutuksessa ja sitä on tarjolla kaikilla koulutusasteilla sekä erilaisissa non-formaaleissa ympäristöissä. Suomi on kansainvälisillä foorumeilla edistänyt digitaalista nuorisotyötä ja korostanut sen merkitystä läpileikkaavana kaikessa nuorisotyössä. Lisäksi nuorisotyön pitkäjänteisen kehittämisen ja siihen liittyvän päätöksenteon tulee perustua tietoon. Näiden teemojen edistäminen on kansainvälisessä yhteistyössä edelleen tärkeää.

Toimenpiteet:

- Suomi vahvistaa laadukkaan nuorisotyön merkitystä kasvatuksellisena toimintana.
- Suomi vahvistaa nuorisotyöntekijöiden laadukasta koulutusta.
- Suomi nostaa esiin ja edistää digitaalisen nuorisotyön mahdollisuuksia vahvistaa nuorten hyvinvointia ja osallisuutta.
- Suomi edistää nuorisotyön kehittämistä tieto- ja tutkimusperustaisesti muun muassa nuorisotutkimuksen avulla.

Osallisuus ja demokratian vahvistaminen

Valtioneuvoston periaatepäätöksen suomalaisen demokratiapolitiikan tavoitteista 2020-luvulla mukaan tavoitteena on, että Suomi kuuluu jatkossakin maailman demokraattisimpien maiden joukkoon. Periaatepäätös linjaa, että Suomi osallistuu aktiivisesti EU:n demokratiatyöhön ja tukee kansainvälistä demokratiakehitystä.

Suomi pitää tärkeänä nuorten osallisuuden toteutumista sekä heitä lähellä olevissa asioissa, että laajemmin yhteiskunnassa. Erityistä huomiota tulee kiinnittää heikommassa asemassa olevien nuorten osallisuuden vahvistamiseen sekä yhdenvertaisuuteen läpileikkaavana teemana. Nuorten osallisuuden kokemus ja aktiivisen kansalaisuuden vahvistaminen tulee ottaa huomioon entistä paremmin ja avata ovia nuorten osallisuudelle. Nuorten ääni tulisi saada kuuluviin kaikessa päätöksenteossa.

Toimenpiteet:

- Suomi jatkaa YK:n turvallisuusneuvoston päätöslauselman 2250 Nuoret, rauha ja turvallisuus sekä sen kansallisen toimintaohjelman periaatteiden edistämistä.
- Suomi edistää nuorisodelegaattien osallistumista mahdollisuuksien mukaan kansallisesti, Pohjoismaissa, Euroopassa ja globaalisti. Kansallisessa valmistelussa edistetään nuorten edustajien, kuten saamelaisnuorten osallistumista opetus- ja kulttuuriministeriön EU-valmisteluprosesseihin.
- Suomi edistää EU:n nuorison teemavuoden 2022 tavoitetta nuorisopolitiikan valtavirtaistamiseksi kaikille politiikkasektoreille.
- Suomi osallistuu Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestön OECD:n nuorisosuosituksen (Creating Better Opportunities for Young People) toimeenpanoon luottamuksesta ja osallisuudesta ja hyödyntää tulossa olevaa OECD:n työtä hyvien käytäntöjen ja menetelmin jakamiseksi erityisesti lasten ja nuorten osallisuuden vahvistamisesta.

Nuoret ja ilmastonmuutos

Ilmastonmuutos on nuorten hyvinvoinnin ja tulevaisuuden kannalta yksi keskeisimmistä, ratkaistavista yhteiskunnallisista globaaleista ongelmista. Useiden tutkimusten ja selvitysten mukaan ilmastonmuutos aiheuttaa nuorille ahdistusta. Ilmastonmuutos myös luo epävarmuutta ja heikentää nuorten luottamusta omaan ja maailman tulevaisuuteen.

Myös valtakunnallisen nuorisotyön ja -politiikan ohjelman valmistelua varten tehdyssä nuorten kuulemisessa ilmastonmuutos ja luontokadon pysäyttäminen nousivat tärkeimpien ratkaistavien kysymysten joukkoon. Kysyttäessä nuorten mieleen tulevia asioita ilmastonmuutoksesta, eniten toistuva ajatus oli ahdistus. Nuoret tunnistivat ilmastonmuutoksen globaalit seuraukset ja myös sen, että talous usein ajaa ilmastoasioiden yli. Nuorten selkeä viesti päättäjille on siirtyä puheista konkreettisiin toimenpiteisiin ilmastonmuutoksen ja luontokadon pysäyttämiseksi.

Hallituksen tavoitteena on, että Suomen kädenjälki ilmastopolitiikassa on sen kokoa suurempi. Ilmastonmuutoksen vastaisten toimien ja päästövähennystoimien lisäksi edistetään toimia, joilla parannetaan yhteiskunnan kykyä sopeutua ilmastonmuutokseen.

Sen lisäksi Suomi edistää nuorten mahdollisuuksia osallistua ja tulla kuulluksi asiassa sekä kotimaassa, EU-politiikassa että globaalisti. Nuorisotyö on yksi keino tukea nuoria ilmastonmuutoksen ja luontokadon aiheuttamien tunteiden käsittelyssä sekä aktiivisen kansalaisuuden ja osallisuuden tukemisessa. Nuorten luontoahdistuksen juurisyyt selvitetään toimenpiteitä varten. Tutkitun tiedon tarjoaminen nuorille ilmastonmuutokseen liittyen on yksi tekijä ahdistuksen lieventämisessä.

Toimenpiteet:

- Suomi vahvistaa nuorisotyön roolia nuorten tukemisessa ilmasto- ja luontokysymyksissä.
- Suomi edistää nuorten osallisuutta ilmasto- ja luontokysymyksissä sekä kansallisesti, EU-tasolla että globaalisti.

OHJELMAN VALMISTELUSTA

Nuorten kuuleminen

Valtakunnallisen nuorisotyön ja -politiikan ohjelman taustoittava valmistelu aloitettiin vuoden 2022 syksyllä kuulemalla nuorten ajatuksia Suomessa ratkaistavista yhteiskunnallisista haasteista ja asioista, jotka tuovat nuorille hyvinvointia. Kuuleminen kohdistettiin 13-25-vuotiaisiin. Nuoret pääsivät vaikuttamaan vastaamalla kyselyyn. Kysely oli saatavilla suomeksi, ruotsiksi, englanniksi ja venäjäksi. Kyselyyn vastasi 7081 vastaajaa ympäri Suomen.

Kyselyn lisäksi nuorille järjestettiin 24 kuulemistyöpajaa. Työpajoja järjestettiin yläkouluissa, lukioissa, ammattioppilaitoksissa sekä nuorten työpajoilla suomeksi ja ruotsiksi. Työpajoihin osallistui noin 350 nuorta. Kyselyn vastauksissa ilmastonmuutos, nuorten syrjäytyminen sekä maailmanpoliittinen tilanne nousivat nuorten mielestä tärkeimmiksi ratkaistaviksi haasteiksi Suomessa. Nuoret näkivät myös tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden sekä nuorten mielenterveyskriisin tärkeinä haasteina, jotka täytyy ratkaista. Enemmistö nuorista nosti hyvän terveyden neljän hyvinvointia eniten tuovan asian joukkoon. Nuorten maailmassa myös perhe ja läheiset, harrastukset tai vapaa-ajanviettomahdollisuudet, ystävät sekä se, ettei ole huolta rahasta nousivat toistuviksi hyvinvointia tuoviksi asioiksi.

Nuorisotyön ja -politiikan keskeisten tahojen kuuleminen

Nuorten lisäksi opetus- ja kulttuuriministeriö kuuli kevään 2023 aikana laajasti nuorisoalan toimijoita ohjelmaan sisällytettävistä asioista. Kunnallisen nuorisotyön koordinaattorit järjestivät yhteistyössä aluehallintovirastojen kanssa alueellisia nuorisotyön toimijoiden kuulemisia monimuotoisesti. Kuulemisten teemoina olivat kunnallisen nuorisotyön ja nuorisotoiminnan rooli nuorten kuulemisessa esiin nousseiden asioiden ratkaisemisessa, nuorisotyön tukemisen valtakunnalliset linjaukset sekä tulevien valtakunnallisten nuorisoalan osaamiskeskusten painopisteet. Alueellisissa kuulemisissa osallistujat toivoivat mm. linjauksia kunnallisen nuorisotyön resurssien turvaamiseksi, nuorisotyön dokumentoinnin ja vaikuttavuuden kehittämistä sekä nuorisotyön roolin ja arvostuksen nostamista. Osaamiskeskusten painopisteiksi ehdotettiin mm. hyvinvointia ja mielenterveyttä, kunnallisen nuorisotyön kehittämistä, tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta sekä osallisuutta.

Alueellisten kuulemisten lisäksi OKM järjesti kaksi valtakunnallista kuulemistilaisuutta nuorisoalan valtakunnallisille toimijoille. Teemoina olivat nuorisopoliittiset tavoitteet ja toimenpiteet, tavoitteet nuorisoalan kansainväliselle ja eurooppalaiselle yhteistyölle, nuorisotyön tukemisen linjaukset ja valtakunnallisten nuorisoalan osaamiskeskusten painopisteet. Valtakunnallisissa kuulemisissa osallistujat korostivat nuorisopoliittisina tavoitteina ja toimenpiteinä nuorten syrjäytymiseen ehkäisemisen, osallisuuden ja demokratian vahvistamisen sekä yhdenvertaisuuden. Kansainvälisen yhteistyön tavoitteiksi toivottiin mm. liikkuvuusohjelmien hyödyntämistä sekä demokratiakasvatuksen vahvistamista. Linjauksista ja tukitoimenpiteistä pidettiin tärkeinä nuorisotyön poikkihallinnollisuuden ja matalan kynnyksen tuen vahvistamista, rahoituksen pitkäjänteisyyttä sekä nuorilta kerättävän kokemustiedon hyödyntämistä. Osaamiskeskusten painopisteiksi ehdotettiin mm. nuorten sosiaalista vahvistamista, kouluissa ja oppilaitoksissa tehtävää nuorisotyötä sekä nuorisotyön menetelmien ja vaikuttavuuden arvioinnin jatkokehittämistä.

Kevään 2023 aikana opetus- ja kulttuuriministeriö kävi myös alustavia keskusteluja muiden nuorten kasvu- ja elinolojen kehittämisen kannalta keskeisten ministeriöiden sekä valtion nuorisoneuvoston (VNN) kanssa ohjelmasta. VNN julkaisi ohjelman valmistelun tueksi katsauksen nuorten hyvinvointiin sekä teki esityksen ohjelmaan otettavista asioista.

Lausuntopalaute

Opetus- ja kulttuuriministeriö pyysi lausuntoja luonnoksesta valtakunnalliseksi nuorisotyön ja -politiikan ohjelmaksi. Lausuntokierros alkoi 20.12.2023 ja päättyi 26.1.2024. Lausuntokierroksen tuloksena ohjelmaluonnokseen saatiin 199 lausuntopalautetta.

Hallituksen nuorisopoliittiset tavoitteet ja toimenpiteet

Hallituksen nuorisopoliittisista tavoitteista ja toimenpiteistä lausuneet lausunnonantajat katsoivat usein, että ohjelman nuorisopoliittiset teemat olivat oikeaan osuvia ja nuorten hyvinvoinnin ytimessä. Osa lausunnonantajista kuitenkin katsoi, että ohjelman tulisi olla teemoiltaan laajempi kuin luonnoksessa oli esitetty. Yleisenä huolenaiheena useissa lausunnoissa oli, että hallituksen suunnittelemat menosäästöt saattavat heikentää nuorten kasvu- ja elinoloja ja siten murentavat pohjaa VANUPO-luonnokseen sisältyviltä nuorten syrjäytymisen ehkäisyyn tähtääviltä tavoitteilta ja toimenpiteiltä. Lausunnonantajien mielestä ohjelmaluonnos ei tunnista riittävästi köyhyyden ja taloudellisen eriarvoisuuden vaikutusta nuorten kasvu- ja elinoloihin.

Eräissä, varsinkin järjestöjen antamissa lausuntopalautteissa katsottiin, että luonnoksessa nuorten hyvinvointiin liittyvien tavoitteiden tulisi olla kunnianhimoisempia ja kokonaisvaltaisempia. Toisaalta arvioitiin, että asetettuihin tavoitteisiin ei päästäisi ohjelmaluonnokseen kirjatulla toimenpiteillä. Myös uusia nuorisopoliittisia avauksia peräänkuulutettiin. Yhdessä lausunnossa, johon useat muista lausunnonantajista oli yhtynyt, ehdotettiin hallitusohjelmassa mainitun nuorten hyvinvointiohjelman irrottamista VANUPO:sta ja erillisen, työryhmätyöhön perustuvan valmistelun aloittamista hyvinvointiohjelman valmistelemiseksi.

Harrastamisen Suomen mallin, jonka tavoitteena on nuorten hyvinvoinnin edistäminen mahdollistamalla perusopetukseen osallistuvalla nuorella mieluisa ja maksuton harrastus koulupäivän yhteydessä, toteuttamisen jatkamista pidettiin tärkeänä. Erityisesti kuntien lausuntopalautteissa toistuivat usein ehdotukset Harrastamisen Suomen mallin mukaisen harrastustoiminnan tuen laajentamisesta myös peruskoulun jälkeisille koulutusasteille sekä ylipäättään tarve rahoituksen lisäämiseksi mallin toteuttamiseen. Kuntien lausunnoissa ilmaistiin toistuvasti myös huoli nuorisotyön rahoituksesta.

Ohjelman tavoitetta panostaa mielenterveyspalveluiden saavutettavuuteen, laatuun ja oikea-aikaisuuteen pidettiin lausuntopalautteissa tärkeänä. Monissa lausunnoissa huolenaiheena oli yksilöllisen opiskeluhuollon palveluiden toteutuminen ja toimivuus, mukaan lukien tarve parantaa psykologi- ja kuraattoripalveluiden saatavuutta, ottaen huomioon hyvinvointialueiden säästöpainet. Monessa launnossa katsottiin, että lakisääteiset yksilölliset opiskeluhoitopalvelut eivät nykyiselläänkään kaikilta osin toteudu.

Useissa lausunnoissa katsottiin, että kouluissa ja oppilaitoksissa tehtävä nuorisotyö tulisi ohjelmassa tunnistaa paremmin koulujen ja oppilaitosten hyvinvointityön, mukaan lukien yhteisöllisen opiskeluhuollon, tärkeänä tukena. Ohjaamatoiminnan, erityisesti sen monialaisuuden, kehittämistä pidettiin tärkeänä, mukaan lukien nuorisotoimen roolin vahvistamista Ohjaamoissa, samoin Ohjaamojen palveluiden laajentamista myös pienemmille paikkakunnille.

Nuorten kulttuuriharrastusten ja taiteen merkityksen näkymistä nuorten hyvinvointityössä kiiteltiin monissa lausuntopalautteissa. Useiden lausunnonantajien mukaan tiettyjen yksittäisten taideharrastusmuotojen mainitseminen ohjelmaluonnoksessa kuitenkin kaventaa ohjelman alaa. Myös nuorten liikuntatoiminnan ja laajemminkin nuorten liikkumisen merkityksen tunnistamista nuorten hyvinvointityössä kiiteltiin. Monen lausunnonantajan mielestä nuorisjärjestöjen ja yleisemminkin kansalaisjärjestöjen sekä seurakuntien rooli ohjelman tavoitteiden toteuttamisessa tulisi tunnistaa paremmin, kuin luonnoksessa oli tehty.

Osa lausunnonantajista toi esiin, että valmisteluun liittyneessä nuorten kuulemisessa nuoret ovat painottaneet mm. koulupaineiden vähentämistä keinona mielen hyvinvoinnin tukemisessa sekä ilmastonmuutokseen liittyviä teemoja, mutta näitä asioita ei huomioida toimenpiteissä tarpeeksi. Useat lausunnonantajat katsoivat, että ohjelmassa tulisi kiinnittää enemmän huomiota myös nuorten asumiseen, digitalisaatioon, korkeakouluopiskelijoiden asemaan, nuorten liikenneturvallisuuteen sekä nuorten päihteiden käyttöön ja tupakointiin puuttumiseen. Lausunnonantajat katsoivat myös, että koulutuspolitiikkaa, joka on tärkeä osa nuorisopolitiikkaa, ei tuoda ohjelmaluonnoksessa tarpeeksi esille.

Lausunnoissa katsottiin, että vihapuhe, rakenteellinen rasismi, häirintä sekä ahdistelu ja syrjintä esimerkiksi työmarkkinoilla on monelle nuorelle arkipäivää ja se asettaa nuoret eriarvoisiin asemiin toisiinsa nähden. Lausunnonantajista osa pani merkille, että ohjelmaluonnoksessa todetaan vähemmistöryhmien altistuvan arkiympäristössään vihapuheelle ja häirinnälle. Moni lausunnonantaja katsoi, että luonnoksessa nostetaan leimaavalla tavalla esiin katujengeissä mukana olevien nuorten maahanmuuttajatausta ja totesi sen heikentävän vähemmistöryhmiin kuuluvien nuorten hyvinvointia ja osaltaan luovan stigmaa sekä lisäävän nuoriin kohdistuvia ennakkoluuloja. Useat lausunnonantajat katsoivat, että eri vähemmistöryhmiin (esim. seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt, maahanmuuttajat, vammaiset) kuuluvia nuoria ei riittävällä tavalla huomioida ohjelmassa.

Nuorisotyön ja -toiminnan tukemisen linjaukset

Nuorisotyön ja -toiminnan tukemisen linjauksista lausuneet pitivät yleisesti myönteisenä sitä, että VANUPO-luonnoksessa on hyvin huomioitu perusnuorisotyön merkitys ja sen kehittämistarpeet. Eräät lausuntopalautetta antaneet järjestöt kuitenkin katsoivat, että ohjelman tulisi paremmin huomioida nuorisotyön monet ulottuvuudet, mukaan lukien järjestöjen rooli nuorisotyössä ja -toiminnassa.

Nuorisotyön yhteisen tietopohjan varmistamista pidettiin lausunnoissa tärkeänä, samoin olennaisiksi koettiin kirjaukset monialaisesta yhteistyöstä ja nuorisotyön alueellisesta koordinaatiosta. Nuorisotyön aluekoordinaatiota ja aluekoordinaattoreiden toimintaa pidettiin

lausuntopalautteissa yleisesti ottaen hyvinä, mutta eräissä lausunnoissa toivottiin aluekoordinaattoreiden roolin ja tehtävien selkeyttämistä edelleen. Yhdessä lausunnossa, jonka allekirjoittajina on useita tahoja, katsottiin ohjelman käsittelevän kunnallista nuorisotyötä valtionhallinnon ohjauksen kohteena sen sijaan, että arvostettaisiin kuntien paikallista tietojohtamista ja arviointityötä.

Nuorisotyön yksittäisten teemojen osalta lausunnonantajat toivoivat mm. yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon, mukaan lukien nuorisotyön palveluiden tasavertaisen alueellisen saatavuuden, nuorisotyön päihteettömyyden sekä eri ryhmiin kuuluvien nuorten, kuten vammaisten nuorten ja eri kulttuuritaustoista tulevien nuorten tarpeiden parempaa huomioimista.

Painopisteet nuorisoalan valtakunnallisten osaamiskeskusten valtioneapukelpoisuuden hyväksymiselle

Ohjelmakaudelle valittavien valtakunnallisten nuorisoalan osaamiskeskusten valtioneapukelpoisuuden hyväksymisen painopisteistä lausuneet nostivat usein esiin, että ohjelmaluonnoksessa osaamiskeskusten painopisteet ovat liian laajoja ja laveita. Osassa lausunnoista myös katsottiin osaamiskeskustoiminnan olevan liian lyhytjänteistä. Eräissä lausunnoissa nostettiin esiin myös huoli osaamiskeskusten kaksikielisyydestä ja ruotsinkielisestä toiminnasta.

Osaamiskeskusten valinnan painopisteitä koskevissa lausunnoissa todetaan myös, että erilaisia syrjintää kokevia vähemmistöryhmiä ei ohjelmaluonnoksessa tuoda tarpeeksi hyvin esiin. Lausunnoissa myös esitettiin eräitä ehdotuksia osaamiskeskusten temaattisiksi sisällöiksi.

Suomen kansalliset tavoitteet nuorisoalan eurooppalaiselle ja kansainväliselle toiminnalle

Suomen kansallisista tavoitteista nuorisoalan eurooppalaiselle ja kansainväliselle toiminnalle -osiosta lausuntopalautetta antaneet pitivät luonnoksessa asetettuja tavoitteita monilta osin oikeaan osuvina ja perusteltuina. Erityisen tärkeinä pidettiin nuorten mielenterveyden, nuorten ilmasto-osallisuuden ja ylipäätään osallisuuden ja demokratian vahvistamiseen liittyviä teemoja. Tavoitteiden toteuttamiseen, esimerkiksi nuorisotyön roolin tukemiseen ilmasto- ja luontokysymyksissä ja digitaalisen nuorisotyön edistämisessä toivottiin lausuntopalautteissa lisää konkretiaa.

Useat lausunnonantajat toivoivat yhdenvertaisuuden sekä syrjintään puuttumisen ja sen ehkäisemisen näkökulmien näkyvän paremmin osuudessa. Samoin toivottiin kestävä kehityksen tavoitteiden, rauhantyön ja konfliktien estämisen sekä ulkopuolisuuden tunteen ja nuorten radikalisaation ehkäisyn sisällyttämistä tavoitteisiin. Lisäksi pidettiin tärkeänä muita heikommassa asemassa ja erityisen tuen tarpeessa olevien nuorten huomioimisen korostamista.

Lausunnonantajat pitivät osin luonnoksen näkökulmaa kansainvälisyyteen Eurooppa-keskeisenä ja toivoivat tavoitteenasettelussa globaalimpaa lähestymistapaa sekä nuoret, rauha ja turvallisuus -tematiikan näkymistä paremmin. Nuoriin ja ilmastonmuutokseen liittyvässä tavoitteessa useat lausunnonantajat toivoivat ilmastoahdistuksen vähentämisen sijasta keskittyttävän enemmän nuorten ilmastotunteiden kanavoitintaan rakentavien yhteiskunnallisten toimien tueksi.

